

М.Өтемісов атындағы Батыс Қазақстан мемлекеттік университеті

**ЖАЙЫҚ ӨЗЕНІНІҢ ТАРИХИ
ЗЕРТТЕЛУІ ЖӘНЕ
ЭКОЛОГИЯЛЫҚ ЖАҒДАЙЫ**

Иванов оқулары

Орал, 2018 ж.

Жайық өзеніне қысқаша физикалық-географиялық сипаттама.

Жайық – Ресей Федерациясы (Башқұрстан, Челябі, Орынбор облыстары) мен Қазақстан Республикасы (Атырау, БҚО) жеріндегі өзен. Өзен өзінің бастауын Орал тауының 600 м биіктігінен алып, Каспий маңы ойпатын кесіп өтіп, Атырау қаласы орналасқан Каспий теңізінің бөлігіне құяды. Оның жалпы ұзындығы 2354 км, су жиналатын алабының ауданы 237 мың км², Қазақстан жеріндегі ұзындығы 1084 км.

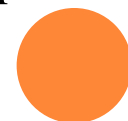

Жайықтың бір жылғы орташа су шығыны секундына 320 текше метр.

Соңғы жылдары құрғақшылық пен шаруашылық мақсатында алынатын су мөлшерінің артуы өзеннің орташа су көлемінің жылына 7-8 текше км-ге дейін азаюына әкеліп соқтырады. Жайық өзенінің тағы бір ерекшелігі, оның төменгі ағысында салалары жоқ. Сондықтан су деңгейінің түсуі немесе көтерілуі жоғарғы ағысынан келетін су мөлшеріне байланысты болады.

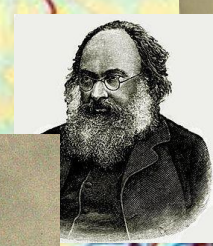
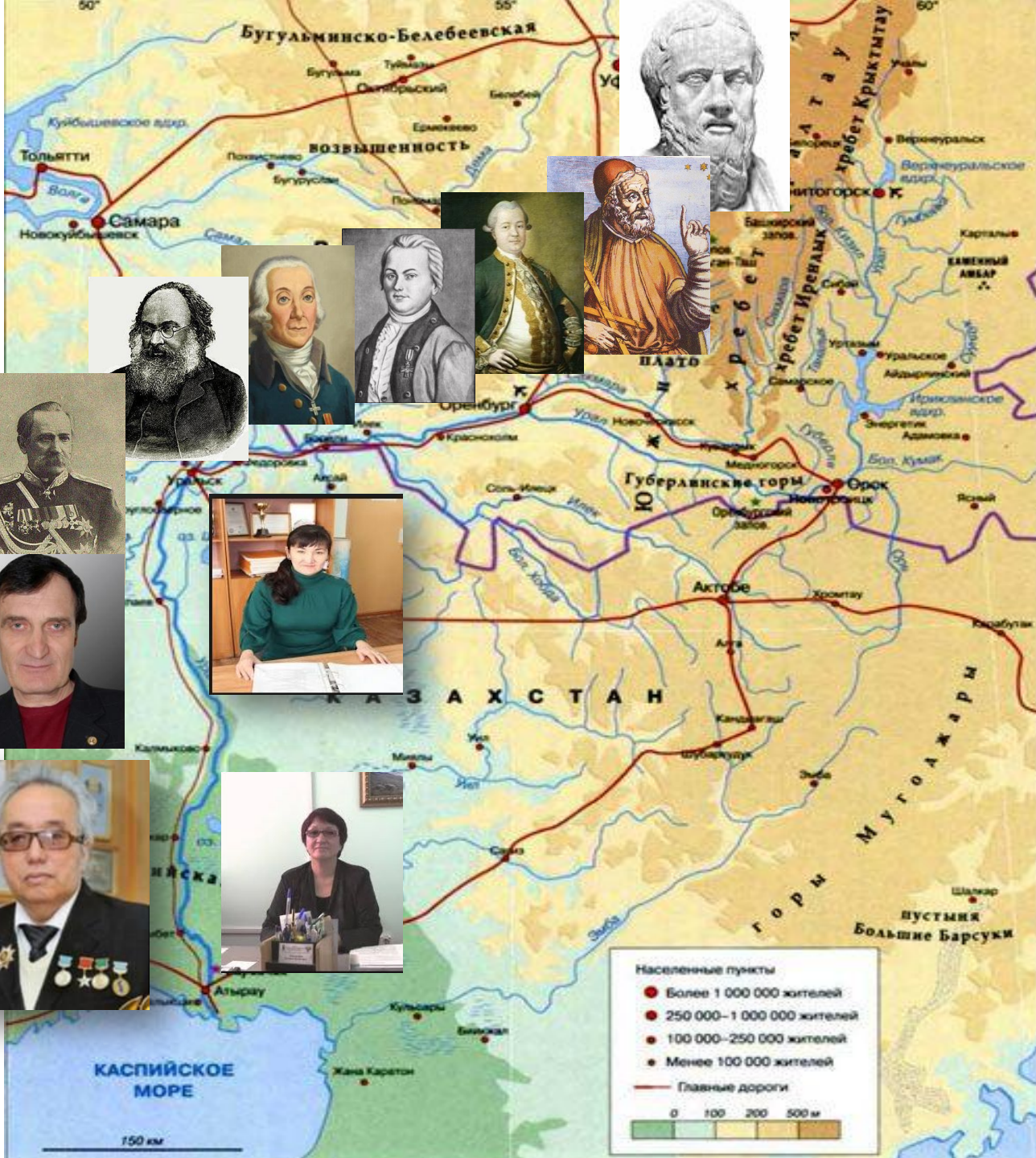
Өзеннің көктемдегі деңгейі әр жылдары бірдей емес. Су шығынының ең көп мөлшері секундына 18 400 текше м-ге дейін жетті. Ал суының ең аз кезі ақпан айында, су шығыны бар болғаны 1 секундта 100 м³. Алайда өзеннің бірқалыпты орташа сабасының кезінде ені 150-200 м-ден, тереңдігі қайраңда 1, негізгі арнасында 3 м-ден аспайды.

Өзеннің көктемдегі деңгейі әр жылдары бірдей емес. Су шығынының ең көп мөлшері секундына 18 400 текше м-ге дейін жетті. Ал суының ең аз кезі ақпан айында, су шығыны бар болғаны 1 секундта 100 м³. Алайда өзеннің бірқалыпты орташа сабасының кезінде ені 150-200 м-ден, тереңдігі қайраңда 1, негізгі арнасында 3 м-ден аспайды.

Орыс географы, Ресей ғылым академиясының академигі, география ғ.д., профессор. Еңбектері «Река Урал» (1987), «Дорога к Каспию» (1988), «Бассейн Урала: история, география, экология» (2008), «Геоэкологические проблемы трансграничного бассейна реки Урал» (2008)

Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ
PhD доктор, доцент
Рамазанова Нургуль Есеновна

Problems of integrated assessment of geo-ecosystems of steppe zone of Ural river basin. Journal of environmental Science and Engineering.-India, 2012

CALCULATING REVISED UNIVERSAL SOIL LOSS EQUATION ESTIMATES ON BIKOVKA CREEK WATERSHED IN URAL BASIN STEPPE ZONE OF WEST KAZAKHSTAN. Материалы Международной научно-практической конференции «Теоретические и прикладные проблемы географии», 9-10 июня 2014 г.,

Определение бассейна реки Жайык с использованием инструментов программы arcgis- Материалы II Международной -научно-практической конференций.- World Science: Scientific Issues of the Modernity, Vol.II. - Dubai, UAE May 2016. -С. 39-41.

Загрязнение тяжелыми металлами северной части бассейна реки Жайык в пределах Западно-Казахстанской области- Вестник. Серия географическая. Алматы, «Қазақ университеті», КазНУ, №1 (44), 2017,

Атырау білім беру бөлімінің
жетекшісі, техника ғ.д., профессор
Кенжеғалиев Акимғали
Кенжеғалиевич

Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ
профессор
Джаналеева Кульчихан Мухитовна

Қорытынды

Қазақстан су ресурсы жетіспейтін елдер қатарына жатады: су ресурсымен қамтамасыз етілу көрсеткіші бір тұрғынға шаққанда 3290 м³, өте төмен көрсеткішке ие. Жайық-Каспий бассейні жерүстімен қатар жерастылық су тапшылығын сезініп отыр, оған Қазақстанның су ресурсының 12 % кіреді. Еділмен қатар, Жайық Солтүстік Каспийдің гидрологиялық, экологиялық жағдайына, экожүйеге және биотүрлердің жағдайына әсер етеді, Каспий теңізіне бекіре уылдырығын шашатын орын болып табылады. Атырау облысындағы негізгі су тұтынушысы ауыл шаруашылығы, соның ішінде жайылма суару саласы болып табылады. Мұнымен байланысты ең маңыздысы ауыл шаруашылығының су тұтынумен ұтымды байланыс орнату, экологиялық және балық шаруашылығының әсіресе, Жайық өзенінің Каспий теңізіне құйяр жердегі балық шаруашылығына қойылатын талаптар болып табылады. Сушаруашылық кешенінің талаптарына сәйкес қазіргі трансшекаралық су пайдалану мәселесі және Жайық өзені суының экологиялық жағдайын анықтау және оларды шешу мүмкіндіктерін іздестіру мақсатында ғылыми зерттеулер жүргізуде су объектілеріндегі өсіп келе жатқан антропогенді ауыртпашылықтың реттелу режимі, климаттық жағдайдың өзгеруі өзекті болып табылады. Жайық өзенінің төменгі ағысын, оның экологиялық мәселелерін толық зерттеу жұмыстарын жүргізіп жаңа аналитикалық мәліметтер базасын құруды және **arcgis** бағдарламасын пайдаланып карта-гистограмма негізінде экологиялық жағдайының тақырыптық карталары жиынтығын жасауды қажет етеді.